Marcu GABINSCHI
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
al MECC
(Chişinău)

REFERITOR LA „HIBRID”, „MONSTRU” „JANUS” Ş.A.M.D. ŞI LA „INSTABILITATEA” LUI ÎN LIMBĂ

On the „hybrid”, „monstre”, „janus” etc. ant its „instability” in the language

Abstract: The author who has always rejected the versions of the infinitive being disposed to disappear everywhere, allegedly the same as in the Balkan area, treats in the present paper some views, although expressed in eccentric modern terms (but similar in essence to the afore-mentioned) which portray the infinitive as a „hybrid”, a „monstre”, a „janus” etc., supposedly instable in the languages due to its own „double” nature. Such theories are completely groundless, contradicting the facts, as well as being based on implicitely identifying the verb as such only with its predicative forms.

To illustrate the true state of things through contrast, the ephemeral infinitive-based hybrid-like forms of the old Rom. *de-a facerea* type, disappeared long ago, is adduced.

Keywords: „hybrid”, „monster”, „Janus”, „instability”, contrast, echo-factor.

Rezumat: Autorul (care a respins întotdeauna versiunile potrivit cărora infinitivul ar fi de natură să dispară peste tot, la fel ca şi în limbile ariei balcanice) examinează în prezenta lucrare unele păreri, deşi exprimate în termeni excentrici moderni (dar amintind cele menţionate mai sus), care prezintă infinitivul ca un „hibrid”, „monstru”, „Janus” etc., chipurile instabil în limbi din cauza naturii sale „duble”. Astfel de teorii sunt lipsite de orice temei, deoarece contrazic brusc faptele, dar şi identifică implicit versul ca atare doar cu formele lui predicative.

Ilustrând starea de lucruri adevărată prin construcţiile efemere post-infinitivale din româna veche, de tipul *de-a facerea*, amintind nişte hibride care au dispărut demult.

Cuvinte-cheie: „hibrid”, „monstru”, „Janus”, „instabilitate”, „contrast”, factorul-ecou.

I

În cele de mai jos aducem doar fapte cunoscute atât în literatura lingvistică în general, cât şi unele descrise de acum de noi, fapte a căror confruntare între ele, nefăcută încă, ar putea contribui la spulberarea unor iluzii destul de răspândite în jurul infinitivului, în special ale celor formulate în expresii excentrice moderne.

Deşi principalele teze criticate mai jos nu se referă de regulă la situaţia infinitivului tocmai în regiunea Balcanilor, obiectivul acestei teze vine să sprijine unele puncte de vedere, pe care le-am criticat nu odată amănunţit, examinând faptele limbilor balcanice.

BDD-A29162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:04:23 UTC)

De aceea, ca să nu mai repetăm cele spuse, trimitem cititorul la ultima noastră carte în care sunt expuse rezumativ punctele noastre de vedere în problemă şi se fac trimiteri la lucrările noastre precedente speciale pe această temă: vezi (Gabinschi, Marcu 2017, p. 233-265). Aşa stând lucrurile, ne permitem să menţionăm mai jos doar principalele puncte de reper din discuţia menţionată, fără să le documentăm aici.

După cum se ştie, pe parcursul celor aproape două sute de ani de când se caută cauzele înlocuirii infinitivului (inclusiv ale dispariţiei lui) din diferite limbi balcanice, au fost emise diferite puncte de vedere (unele din ele chiar fantastice), dintre care îşi mai păstrează actualitatea doar trei. E vorba de sursa greacă a fenomenului, dar şi de cea autohtonă locală (punctul de vedere la care am aderat şi noi, aducând şi argumente proprii în sprijinul lui), precum şi de versiunea retragerii independente a infinitivului în fiecare limbă balcanică.

Această presupusă retragere independentă ajunsă în unele limbi din regiune chiar la completa eliminare a infinitivului (ca în greacă, albaneza toscă, bulgară şi macedoneană, dar şi în aromână) s-ar datora naturii lui, el neputând chipurile exprima cele ce se cer exprimate. Păreri de acest fel nu lipsesc la lingviştii din diferite ţări balcanice, inspirate şi de motive „patriotice” (cum e cazul renumitului lingvist albanez Sh. Demiraj, odată preşedinte al Academiei de Ştiinţe din Albania). Dar un punct de vedere asemănător, deşi străin de motivele „patriotice”, atribuind infinitivului propria instabilitate internă, de natură să predetermine dispariţia lui în diferite limbi, s-a făcut cunoscut datorită cărţii lui I. Bacinschi din 1946 [2]. După acesta, dispariţia infinitivului ar fi, la fel ca şi apariţia lui, un lucru obişnuit nu numai în Balcani, ci şi, în principiu, oriunde.

Dintre examinările unor aspecte mai concrete ale problemei neatinse de I. Bacinschi, o putem numi pe cea a lui P. Trost, referitoare la limba neobalcanică sefardă (iudeospaniolă), P. Trost presupune apriori aceleaşi fenomene de tip balcanic şi în sefarda din Maroc [3], ipoteză respinsă de noi „fără drept de apel” pe baza tuturor faptelor cât de relevante în problemă, vezi [1] şi lucrările indicate acolo).

Această problemă a fost examinată de V.I. Rozenţveig, care pornind de la faptele sefarde, aduse de noi în discuţie de tipul lui *ké ke* (*f*)*aga*? şi *kale ke* (*f*)*aga* (izomorfe cu rom. resp. *ce să fac*? şi *trebuie să fac* şi altele balcanice), afirmă cum că acestea nu ar fi imitări ale limbilor balcanice coîntrebuinţate, ci că s-ar datora însuşi „mecanismului contactelor” interglotice. Dar în realitate ceva asemănător, construit din material spaniol după un model complet străin spaniolei, n-a fost găsit în niciun caz al contactelor ei cu vreuna din multiplele limbi din Europa, America, Africa şi Asia (vezi, de ex., [4]) şi comentariile noastre în (Gabinschi, Marcu 2017, p. 246).

Dar de la această problemă balcanologică concretă V.I. Rozenţveig trece la prezentarea infinitivului în genere ca o piedică în comunicare, de natură să fie înlocuit prin ceva chipurile mai răspicat. În acest scop cercetătorul se bazează pe tezele generale, bine cunoscute în lingvistică, ale lui L. Tesnière, după care „Infinitivul prin esenţa sa este ceva nedesluşit, versatil şi greu de prins”, „incomod de folosit” ş.a.m.d. (В.Ю. Розенцвейг, p. 67), teză tot atât de inconsistentă ca cea a dnei S. Rémi-Girand, pe care o comentăm în continuare. L. Ternière îşi mai trădează subiectivismul (exprimat patetic), vorbind de „aversiunea infinitivului pentru noţiunea de persoană”

BDD-A29162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:04:23 UTC)

(tot acolo). Inconsistenţa acestei teze bate la ochi, odată ce tocmai infinitivul francezei, maternă, a lui L. Ternière, ca şi orice infinitiv romanic, fiind reflexiv, distinge persoana (dar şi numărul) subiectului acţiunii. Şi dacă ortografierea separată a exponenţilor acestor categorii în franceză şi română le prezintă ca pe nişte cuvinte aparte („pronume scurte"), ca în *a se face* şi *se faire*, iar ortografia portugheză e ambiguă (ca în *fazer-se*), apoi cea italiană (ca în *farsi*) şi cea spaniolă (ca în *hacerse*) reflectă mai bine statutul lui real. În genere însă, relaţiile infinitivului cu categoriile morfologice nu sunt aşa de simple cum pare la prima vedere, cerând o definiţie întru-câtva mai complicată (vezi Gabinschi, Marcu 2017, p. 147 urm.), altfel n-am ieşi niciodată din contradicţiile proprii descrierii infinitivului din multe limbi.

Tot o prezentare plastică sau figurată (ca să nu spunem „excentrică") găsim în lucrarea consacrată tocmai infinitivului în plan lingvistic general [6]. Acolo dna S. Rémi-Girand, printre alte teze greu de acceptat despre „natura dublă" a infinitivului, îl prezintă ca pe un „veritabil „janus" (p. 7) „un mic (de ce tocmai „mic"? – *M.G.*) monstru lingvistic" (p. 24), „un fel de hibrid verbo-nominal" (p. 30) ş.a.m.d., de unde este imposibil de înţeles ce este infinitivul, din care clasă de cuvinte face parte şi de ce totuşi apare şi se menţine timp de mii de ani în multe limbi. O caracteristică asemănătoare a infinitivului găsim într-o carte mai recentă despre el, scrisă tot în plan lingvistic general, vezi [7] şi comentariile din (Gabinschi, Marcu 2017, p. 256-262). Autorii ajung la concluzia cum că infinitivul ar fi prin însăşi natura sa ceva instabil, deoarece are însuşiri atât verbale, cât şi nominale (p. 153), teză ce devine treptat un loc comun în lingvistica zilelor noastre (în acest scop autorii repetă teza stranie, cum că înlocuirea infinitivului grec începe deja la Homer! (p. 18)).

Totuşi, oricât de modernă (şi chiar artistic exprimată), această teză îşi vădeşte completa ei inconsistenţă în lumina cel puţin a fiecăreia din următoarele două constatări:

1) La niciunul din adepţii tezei examinate nu găsim vreo definiţie strictă lingvistică generală a verbului, şi nici a infinitivului. În consecinţă, drept verb sunt luate implicit numai formele lui predicative (de cele mai dese ori, deşi nu întotdeauna, cele personale), infinitivul rămânând în afara verbului, dar neputând fi considerat nici substantiv (deşi nu lipsesc nici afirmaţii şi în acest sens, demonstrând haosul existent în această sferă, vezi, de ex., (Togeby, K. p. 291-192). Aşa se ajunge la prezentarea infinitivului ca „hibrid", ba şi mai extravagant, ca „ „monstru", „janus" ş.a.m.d., dar metaforele emoţionale nu pot compensa lipsa definiţiilor stricte ale obiectelor cercetate, definiţii care, potrivit binecunoscutului principiu empiric al lui L. Hjelmslev (vezi (Gabinschi, Marcu 2017 p. 100)), cer printre altele, corespunderea cât mai mare posibilă cu volumul general acceptat al noţiunii de definit (adică să nu fie, în măsura posibilului, nici mai largi, nici mai înguste decât volumul noţiunii respective deja existent).

Dar acesta, existent de mai bine de două mii de ani, include în verb nu numai formele lui predicative (de cele mai dese ori personale), ci şi infinitivul şi gerunziul (ca să nu vorbim de supin, fapt puţin cunoscut limbilor). Această teză a gramaticii universale este bazată pe intuiţia profundă a vorbitorilor. Formaţiile interclasiale din sfera limitrofă verbalo-nominală există şi ele, cf., de ex., în (1, passim), despre supinul român în sens strict, dar aceasta nu priveşte infinitivul, plasat de o mulţime de gramatici ale diferitor limbi doar în capitolele consacrate verbului, nu unui „hibrid".

BDD-A29162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:04:23 UTC)

Totuşi, în limbile europene pe care e bazată tradiţia lor gramaticală, formele verbale nepredicative sunt puţine, adică infinitivul şi gerunziul, fiecare în varierea existentă şi la predicatorii verbali, adică timpul relativ, diateza, dar la reflexiv şi persoana şi numărul. Însă chiar în limba europeană albaneză găsim o formă verbală nepredicativă specifică de tipul lui *së bëri*, denotând acţiunea care se sfârşeşte ori merge spre sfârşit, introdusă de cele mai dese ori de verbe ca „a sfârşi", „a înceta" ş.a. sau „a obosi", „a se sătura", „a se plictisi" ş.a., formă căreia îi zicem de aceea „terminativ".

În alte limbi volumul noţiunii de verb este cu mult mai larg decât în limbile europene. Astfel, de exemplu, în găgăuză există nouă tipuri de gerunzii specializate, denotând unele concomitenţă în genere, altele - precedenţă nemijlocită, altele – cauză, altele - concesie ş.a.m.d. În turcă există douăsprezece gerunzii specializate în fel asemănător, fără să socotim câteva de acum arhaice. Deci potrivit criteriului prezentat mai sus, asemenea limbi (da ele sunt multe) ar apărea ca pline de „hibrizi", „monştri", „januşi cu două feţe" ş.a., instabile în limbile sale...

În altă ordine de idei trebuie semnalat că ideea „monstruozităţii" infinitivului ca ceva „instabil" în limbă converge (poate fără ştirea autorilor citaţi mai sus) cu prezentarea defectuoasă a paralelismului dintre gramatică şi logică. Astfel, câteodată se constată paralelismul „substantiv – subiect şi obiect", „adjectiv – caracterizarea lor statică", „verbul – acţiunea (adică caracteristica dinamică a subiectului" şi „adverbul – caracterizarea celor două caracterizări". Aşa ar fi drept în ceea ce priveşte verbul, dacă el s-ar reduce numai la formele lui predicative. Dar vorba este că el are şi forme nepredicative, printre ele infinitivul, care nu-şi găsesc loc în această schemă. Unor cercetători aceasta le pare ceva neglijabil, şi, poate, pentru logică asta nu e esenţial, însă nu pentru lingvistică.

2) Ideea „instabilităţii" infinitivului în limbă (odată ce nu e vorba de acţiunea unui factor specific local, ca în cazul Balcanilor, pe cât se ştie, unicul în lume, în felul său) e contrazisă de fapte evidente. Chiar în limba franceză (de la vorbitorii cărora porneşte ideea examinată) infinitivul, moştenit din latină, în care a existat vreo mie de ani, există tot de vreo mie şi jumătate de ani, fără să vădească o cât de mică tendinţă spre dispariţie. În germană, maternă pentru W. Mayerthaler şi coautorii lui. Situaţia e asemănătoare, ca şi în celelalte limbi germanice, cele nebalcanice slave şi alte multe limbi, foarte diferite. Mai mult decât atât, infinitivul nu dispare nici din limbile în care coexistă cu substantivatul său (ca în germană sau spaniolă), acest ultim putându-se considera ceva ca „hibrid al hibridului"[1]. În spaniolă însă e frecventă şi întrebuinţarea absolută a infinitivului şi a substantivatului lui, în întorsături necunoscute altor limbi, tot fără să ducă la vreo înlocuire a vreuneia din aceste două formaţii prin altceva.

1 În alte limbi, cum este, de exemplu, turca, există formaţii, numite „masdare" care într-adevăr nu pot fi clasate univoc la verb sau la substantiv postverbal (e vorba de tur. *-mak*/ *-mek* sau *-ma*/ *-me*) şi aceea din alte cauze decât supinul român în sens strict. Dar aceasta tot nu duce la dispariţia lor. Iar în cazul găgăuzului *-maa*/ *-mää* a avut loc chiar evoluţia dativului masdarului în infinitiv (ce e drept, înlocuit în unele întorsături prin conjunctiv ca în „pot să fac" sau „trebuie să fac"), însă nu din cauza vreunei instabilităţi generale a infinitivului, ci ca rezultat al îndelungatului bilingvism gagauzo-bulgar şi gagauzo-grecesc.

BDD-A29162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:04:23 UTC)

Ne mai permitem să observăm că dacă situaţia într-adevăr ar fi aşa, cum o prezintă autorii citaţi mai sus, noi n-am mai găsi în limbi infinitive câtuşi de stabile, ci doar ceva care tot dispare cam tot aşa cum apare. Adică infinitivele n-ar exista neîntrerupt timp de mii de ani, din trecutul îndepărtat până astăzi, ulterior dispărut. Cf., de exemplu, viitorul imperativului sau supinul în *-tui* din latină. Un exemplu real al unei asemenea evoluţii din sfera infinitivului, aducem cu titlu de contrast tocmai din istoria nu prea îndepărtată a limbii române (vezi aici, partea II).

Deci atât din punct de vedere teoretic, cât şi din cel practic al observărilor nemijlocite, teoria instabilităţii infinitivului ca a ceva „hibrid", „monstruos" ş.a.m.d., instabil în limbă, îşi demonstrează completa inconsistenţă.

La cele spuse mai sus despre această „instabilitate" vine să se adaoge următoarea consideraţie. Precum ştim, în mai multe limbi romanice şi germanice infinitivul, în afară de forma primară, apare deseori precedat de prepoziţia desemantizată (adică de acum fostă prepoziţie). Cf. engl. *make* şi *to make* sau germ. *machen* şi *zu machen* (din literatură ştim şi de analogul oland. *maken* şi *te maken*). Iar în mai multe graiuri germane infinitivul s-a omonimizat cu trei forme ale prezentului. Cu mici sectoare de variere liberă, distribuţia dintre aceste variante este strictă. Dintre limbile romanice prin aşa distribuţie excelează, după cum se ştie bine, franceza (cf. varierea de tipul *faire – de faire*), care a influenţat în această sferă româna[2]. Mai puţin e cunoscut lingviştilor acelaşi fenomen din catalană: cf., de ex., *es oportú de portar a col·lació que...* (C. Parellada, Colom venç Colombo. La vera naturalesa catalana del descobridor del nou mon, Barcelona, 1957, p. 202) „e binevenit să aducem în discuţie faptul că..." sau *Allò que interessa aci de remarcare es que...* (p. 243) „Ceea ce e interesant de remarcat aici este faptul că...".

Totodată observăm că în toate aceste limbi infinitivul în forma primară e omonim cu altceva: în engleză infinitivul fiecărui verb e omonim cu toate formele prezentului, afară de cea a persoanei a 3-a singular. În germană şi olandeză e omonim tot aşa cu formele persoanelor 1-a şi a 3-a plural. În franceză e omonim la verbele de conjugările productive cu participiul, ca în *chanter – chanté*, sau *finir – fini*. În catalană asta există între infinitiv şi perfectul simplu, ca în *cantar – cantà*, amândouă pronunţate ca [kăntá] sau *patir* „a păţi" – *pati* [pătí][3].

Deci fără să aducem alte exemple de acest fel, putem observa că antepunerea prepoziţiei desemantizate e un fel de întărire a formei infinitivului. Chiar dacă omonimele se întâlnesc rar în contextele identice în care ar putea fi confundate, şi aici îşi spune cuvântul cerinţa redundanţei textului, ea constituind în limbile lumii în mediu aproximativ 50%. Se prea poate ca acest factor s-a manifestat şi fără omonimia de care e vorba. De exemplu, în limbile scandinave nu există omonimia formei primare a infinitivului cu formele verbale predicative, dar întărirea lui materială prin antepusele

[2] Alternarea din rom. *face a a face* n-o discutăm aici, dată fiind situaţia ei cu totul particulară, pe care am descris-o în mai multe lucrări, ca o manifestare (împreună cu genetivul de tipul *casei – a casei*) ca ceea ce am numit „alautemie", o trăsătură globală limbii române.

[3] Mai mult despre căile de afirmare a tipului *de faire* în franceză vezi, de ex., în [9].

BDD-A29162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:04:23 UTC)

danezul *at*, suedezul *att* sau norvegianul *å* a putut să fie provocată de sărăcia generală a flexiunii verbului scandinav continental care nu se schimbă după persoană şi număr. În acele limbi romanice, în care nu există omonimia indicată mai sus, se întâlnesc doar cazuri separate de antepunere a unei prepoziţii la infinitiv în sensul pe care nu-l are ea pe lângă substantive. Cf., de ex., sp. *trata de hacerlo* „încearcă s-o facă" sau *comienza a hacerlo* „începe s-o facă" ori it. *finisce di farlo* „termină s-o facă" ori *comincia a farlo*, „începe s-o facă", ca şi în franceză, cf. resp. fr. *essayer de ...* sau *commencer au...* Dar vreo alomorfie poziţională a infinitivului, Ø alternându-se regulat cu fosta prepoziţie pe lângă predicativele impersonale de tipul *făire – de făire*, în spaniolă şi italiană nu există. Ce e drept, în portugheză infinitivul e omonim cu formele de persoana 1-a şi a 3-a (cf. *fazer*) ale semifinitivului (a aşa zisului „infinitivului personal"), dar la care aceste forme sunt percepute ca personale între celelalte patru (*fazeres, fazermos*, *fazerdei*, *fazerem*).

Dar cu mult mai diagnostice sunt faptele următoare. În multe limbi în care nu există omonimia infinitivului cu alte forme verbale, nu există nici întărirea formei lui cu un element antepus. Prin urmare, această întărire este (poate nu numai, dar şi) un mijloc de păstrare a infinitivului în limbă ca element inconfundabil. Aşa ceva nu ar fi posibil dacă infinitivul, prin însăşi natura sa (deci nu din cauza formei sale omonimizate cu altceva sau încă ceva trecător)[4] ar fi „instabil" ca un „hibrid", un „monstru", un „janus" ş.a. Astfel, în limbile slave infinitivul, care se menţine de mii de ani, nefiind omonim cu nimic, nu cere nicio întărire prin vreun element antepus temei[5]. Aşa este şi în mai multe alte limbi, de exemplu, în cele turcice.

Aşa dar, vedem că în cazuri de un pericol real, probabil sau posibil pentru existenţa infinitivului din cauze străine naturii lui, limba găseşte mijloace de a preîntâmpina pierderea lui.

II

Şi ca să ilustrăm, cu titlu de contrast, care este soarta unei formaţii din sfera infinitivului românesc care, deşi nu este, dar are într-adevăr aparenţe de a trece drept un hibrid în această sferă, aducem faptele următoare.

[4] Nu mai discutăm versiunea dispariţiei infinitivului din greacă din cauze semantice (pretinsa inferioritate a lui în comparaţie cu propoziţiile secundare, viitoare forme de conjunctiv) care, ca şi mult vehiculata teorie a omonimizării lui cu acesta la persoana a 3-a singular ca pretins punct de pornire a înlocuirii lui – tot versiuni care nu rezistă la confruntarea cu faptele evidente – vezi pe scurt (Gabinschi, M., p. 235, 244) şi lucrările noastre precedente. Această dispariţie nu poate fi explicată prin nici un factor intern al evoluţiei limbii greceşti (ca şi al vreunei alte limbi), iar însăşi asemenea dispariţie nu a fost găsită nicăieri în afara regiunii balcanice, în care a acţionat un factor specific local (după consideraţiile cele mai verosimile, influenţa substratului în care infinitivul încă nu exista sau cunoştea încă o circulaţie restrânsă).

[5] În limba rusă, poate la mii de cazuri de întrebuinţare a infinitivului el se poate întâlni precedat de un *чтобы* omisibil, ca, de ex., în *так*, *чтоб туда что-то положить – это практически невозможно* (радио „Свобода", 03.03.18), dar de la astfel de anacolute rare până la întărirea formei infinitivului periclitat este foarte departe.

BDD-A29162 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:04:23 UTC)

O vreme în româna veche scrisă (precum ne spun datele noastre, prin excelenţă în secolul XVII) în româneşte, printre alte forme lărgite ale infinitivului au fiinţat cele de tipul *de-a facerea*. E greu de spus dacă au existat şi în limba vorbită de atunci, deoarece le fixăm numai la autorii predispuşi la stilul elevat. Printr-o vădită predilecţie pentru aceste formaţii excelează Varlaam. De exemplu: *N-au mai părăsit Dumnedzău de-a trimiterea slugile sale la semenţia omenească*[6]. Precum arată analiza acestor fapte, ele nu sunt hibrizi decât în aparenţă, ci sunt pur verbale, din cauza că: 1) sunt tranzitive, adică exprimă obiectul direct întotdeauna la acuzativ, nu la genitiv, de ex., *nu părăsiră de-a învăţarea cuvântul lui Dumnezău*; 2) se însoţesc de adverbe, nu de adjective, de ex., *nu mai părăsiia de-a arătarea adease arătări dumnedzăieşti*; 3) primesc clitice verbale („pronume scurte), de ex., *Pre neşte oameni ce era de-a să înecarea în mare izbăvi*; 4) îl includ întotdeauna pe *a* antepus, imposibil la substantivatele infinitivale.

Lipsa vreunui adjectiv sau pronume acordat pe lângă aceste formaţii demonstrează caracterul lor pur verbal, de aceea hibrizi sunt doar în aparenţă[7]. Dar cât de puternică este aceasta, ne-o arată faptul că până şi un romanist atât de competent cum a fost W. Meyer Lübke a văzut aici în finalul *-a* articol. Dar acesta este posibil numai şi numai la nume. De aceea e greşită găsirea, de către dânsul, a paralelei acestor formaţii în sp. *un secreto desearos* (textual „un tainic a vă dori"), în care articolul nehotărât *un* şi adjectivul *secreto* acordate în categorii demonstrează prezenţa, la reflexul infinitivului *desear* „a dori", a complexului categorial pansomatic, adică substantival, deci substantivitatea lui. Acesta nu este cazul rom. *de-a facerea*.

O confirmare a verbalităţii acestui *de-a facerea* este intersanjabilitatea lui cu variantele mai simple ale infinitivului, cum sunt *a facerea*, *a facere* şi chiar *a face* (această ultimă de acum atunci cea mai obişnuită variantă a lui). Cf., de ex., *să ne oprim ochii de a prăvir**ea** lucruri de curvie*, *urechile de-a ascult**are** cântece lumeşti de iuboste* ş.a.m.d. (Varlaam) sau *Învăţaţi-vă şi voi a cread**e** şi părăsiţi a pedepsir**ea** credincioşii* (tot acolo) sau *nimic de aceasta nu grijia*, *ci numai de-a prădar**ea** şi a fac**e** răotăţi în ţară* (Gr. Ureche)[8].

Ce este deci în esenţă acest *de-a facerea*? E rezultatul lărgirii treptate a formei infinitivului *a facere* > *de-a facere* > *de-a facerea*. La izvorul evoluţiei aici stă fonocomplexul *de*, la origine prepoziţie, dar ulterior devenit, printre altele, şi element, deseori facultativ, de întărire fonetică a mai multor tipuri de logoforme. Pe această cale au apărut chiar unele elemente stabile ale lexicului român, ca *dalb* şi *daurit*, probabil şi *dolofan*. Dar alipirea acestui *de* (sau *d'*) zis expletiv este extrem de caracteristică pentru poezia populară în care se uneşte cu formele cuvintelor din diferite clase, îndeosebi pentru balade (proces bine ilustrat şi cercetat de către N.M. Băieşu, vezi (*Поезия популарэ а обичеюрилор календариче*, Кишинэу, 1975, p. 59 ş.a.; *Балада популарэ*. Кишинэу, 1976, p. 179 ş.a.). Printre aceste forme se găseşte

[6] Documentarea acestor şi a multor altor exemple ale fenomenului examinat vezi în (Gabinschi, Marcu 2010, p. 43-52).

[7] Nu sunt ceva într-adevăr imposibil de clasificat univoc la o clasă de cuvinte („parte de vorbire"), cum sunt rarele contaminări izolate ca *bătu-l-ar* din *bătu-l-ar dracu*.

[8] Vezi (Gabinschi, Marcu 2010, p. 48-52) cu mai multe exemple.

BDD-A29162 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:04:23 UTC)

şi infinitivul, de ex., *Şi-ncepură de-a săpa* (*Балада популарэ*. Кишинэу, 1976, p. 211), *Începu iar de-a cânta* (p. 213), *Făr' de-a fi 'n trăsuri purtată* (p. 225) ş.a. Date fiind timpul şi caracterul popular al fenomenului, el nu poate fi rezultatul influenţei franceze (deşi înseşi originile panromanice ale evoluţiei lui *de* în franceză şi în română sunt în fond comune). Deci o specie a lui *de* deprepoziţionalizat a fost folosită în româna veche pentru crearea tipului *de-a facere*, evoluat şi în *de-a facerea*, după cum ne permit să considerăm faptele următoare.

Precum vedem, acest *a facere* > *a facerea* > *de-a facerea* este un analog fonic evident al lui *al doi* > *al doile* > *al doilea*, în ambele situaţii lăsându-se urmărită o întărire sui-generis a componenţei fonetice a câte unei clasoforme. Dar şi mai grăitoare e evoluţia a câte unor logoforme (tot odată şi a unor cuvinte monomorfe) izolate, cum sunt *de-a buşilea*, *de-a'ndărătălea*, *de-a'ndoaselea*, *de-a'npicioarelea*, *de-a v-aţi ascunselea*. În aceste cazuri observăm o asimilare la distanţă care poate fi numită şi **asimilare-ecou**, manifestată de secvenţele *-ea… -ea*, atât în *de-a… lea*, cât şi în *de-a… rea*. Acest *de-a… lea* a rămas în componenţa unor cuvinte izolate, pe când *de-a… rea* a ieşit din uz (ca şi *a facerea* care este o variantă fonetică a lui). Amândouă formaţiile au dispărut deoarece nu au avut vreo funcţie denotativă neîndeplinită de alte forme, iar conotarea lor nu a fost ceva mai mult decât o modă efemeră. Ele nu au slujit nici relevării mai pregnante a sensului unor forme verbale, spre deosebire de altele, cum au fost o vreme în româneşte formele de perfect compus, relevat la plural prin desinenţa perfectului simplu, ca în (*noi*) *am cantatară*, cf. din Caragiale *dar noi n-am plătitară*? Dar şi aceste formaţii, deşi într-adevăr hipercaracterizante a unui sens, au fost considerate incorecte şi practic au ieşit din uz (*Gramatica limbii române*[2], p. 269). Însă tipul *de-a facerea* este ceva în planul expresiei necomutat cu ceva denotativ în planul conţinutului decât în aparenţă. Altfel spus, a fost o modă verbală efemeră dispărută fără urme. Asta a fost într-adevăr ceva instabil în sfera infinitivului (deşi nu recurgem la excentricele „hibrid", „monstru" sau „janus").

Mai târziu, a apărut tipul *de a face*, existent şi acum, tot puţin deosebit în plan denotativ de simplul *a face* dar care, imitând franceza, a conotat o racordare a românei la modul de exprimare occidental, ceea ce avea un anumit scop extracomunicativ. De aceea s-au menţinut în limbă, construcţiile ca, de ex., *Sarcina noastră este de a rezolva problema*, deşi şi fără acest *de* sensul ar fi acelaşi[9]. În sfârşit, o paralelă interglotică menită să arăte că mode verbale există în diferite limbi, dispărând fără vreun detriment pentru ele.

[9] Dar şi de acest *de a face* s-a abuzat în secolul XIX, spunându-se atunci, de ex., *pentru de a ocroti şi pentru de a pedepsi*, însă şi în zilele noastre auzim sofisticări ca *Propune de a participa…* sau *Este necesar de a organiza…* (din emisiuni), sau într-un text de popularizare a ştiinţei: *Un simplu aparat optic*, *menit de a privi diferite obiecte la distanţe mari*. (Б. Рэуту, *Дин негура уйтэрий*, Кишинэу, 1969, п. 77). Aici într-adevăr este ceva de la „monstru", de care limba s-ar putea uşor dispensa, spre deosebire de infinitivul ca atare. Tot în zilele noastre, în goană după noutate (sau şi de bombasticitate) se ajunge la întorsături ca *avem multe de a învăța de la colegii din Georgia* (radio Chişinău, 08.0 9. 2018), construcție de-a dreptul incorectă. Oare n-ar fi bine să se spună aici, de ex., *avem multe de învățat*?

BDD-A29162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:04:23 UTC)

Astfel, în vorbirea rusă orală, dar oglindită şi în literatură, a existat câteva secole moda a ceea ce se numea „словоерики”, „словоерсы” sau „словоеры”. Aceasta se exprima în adăugirea la sfârşitul cuvintelor a lui *-с*, abreviere a lui *сударь* „domnule”. Iniţial, a fost un semn de reverenţă faţă de convorbitorul mai sus pus, dar pe urmă a pierdut acest caracter devenind ceva pur facultativ, iar în vremea noastră mai poate apărea ca mijloc de parodiere sau în glumă. De cele mai dese ori se întâlnea ceva ca *Da-e*, *Tac*, *Hy-e* ş.a. dar în principiu acest *-с* putea să se alipească la orice cuvânt (cf. din dialogul a doi ofiţeri ţarişti la Maiakovski: *Культура нужна*, *а мы Азия -с* (vezi amănuntele în: *Словарь русского языка*[2], p. 11, 140).

Deşi dintr-o sferă cu totul alta a limbii ca o modă efemeră apare tipul *de-a facerea*. De ea un vorbitor obişnuit de română acum nici nu ştie, pe când fără infinitiv este de obicei de neînchipuit o convorbire în româneşte.

Prin acest contrast am relevat deosebirea dintre statutul real al infinitivului în limbă şi ceea ce poate fi numit în terminologia epatantă modernă „hibrid”, „monstru”, „janos” ş.a. „instabil în limbă”, „de dublă natură” etc. În lumina celor spuse nu putem decât să mai confirmăm justeţea cuvintelor lui A.M. Peşkovski (deja citate de noi nu odată) despre infinitiv: „Язык сделал колоссальное завоевание в области мысли, создав представление о процессе самом по себе, вне связи с производителем процесса и вне опредмечивания процесса (А.М. Пешковский, p. 130), constatare mai justă decât mai multe sofisticări şi elucubraţii pe cât de epatante, pe atât de inconsistente, pe tema dată, dezminţite la prima confruntare nepreconcepută cu realitatea.

În sfârşit, facem următoarea comparaţie. În franceză (ca şi în toate limbile vest-romanice) au fost pierdute declinarea substantivelor şi adjectivelor, ca şi (în puţine excepţii) gradele de comparaţie, sintetice, viitorul sintetic, pasivul sintetic (ultimele constatări privesc şi româna), multe cuvinte frecvente etc. Iar „monstrul”, „janusul” etc., s-a păstrat bine peste tot în afara Balcanilor, schimbându-şi doar modul, de a exprima diateza şi timpul relativ, dar căpătând şi funcţii noi, necunoscute lui în latină. Ca să se tragă concluzia sugerată de aceste fapte bine cunoscute, nu este nevoie să ne adâncim în analiza extravaganţelor descrise mai sus, a căror inconsistenţă se face evidentă chiar la prima cunoştinţă cu realitatea.

Mai mult decât atât, în franceză, ca şi în toate limbile vest-romanice, a fost pierdută declinarea substantivelor şi adjectivelor, gradele de comparaţie (cu unele excepţii) ale acestora, viitorul sintetic, pasivul sintetic, multe cuvinte ş.a. Iar „monstrul” ş.a., chipurile instabil în limbă s-a menţinut peste tot în romanica apuseană, ba mai mult, şi-a acomodat exprimarea diatezei şi a timpului relativ la structura nouă a limbilor şi a căpătat funcţii necunoscute lui în latina clasică. Ca să se tragă concluzia cuvenită din aceste fapte evidente, nu trebuie să ne adâncim în examinarea tezelor prezentate mai sus. [10]

[10] Aşa stând lucrurile, ne permitem să facem următoarea digresiune în domeniul abstracţiilor celor mai înalte. Concepţia descrisă mai sus a „instabilităţii”, „monstruozităţii” etc. a infinitivului, în loc să explice natura lui, contrazice faptele evidente. De aceea, adepţii acestei teorii ar putea să aducă în sprijinul său cunoscutele cuvinte ale lui Hegel. Acesta, precum se ştie, auzind că unele teze ale lui contrazic realitatea, ar fi spus „Cu atât mai rău pentru realitate.” Noi însă aducem în sprijinul nostru cuvintele, cunoscute de mai demult, ale lui Spinoza, potrivit cărora ceea ce este nou nu numaidecât este e o ipso şi adevărat.

BDD-A29162 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:04:23 UTC)

Referinţe bibliografice

1. BACINSCHI, Ilie. *L'infinitif et les moyens de son remplacent: étude de syntaxe historique et comparée*. Bucarest, 1946.

2. GABINSCHI, Marcu. *Studii de limbă română*. Chişinău, 2017.

3. GABINSCHI, Marcu. Sfera formelor verbale nepredicative nonconjunctivale în româna veche (Contribuţie la periodizarea istoriei limbii). În: *Omagiu Nicolae Raevschi – 80 de ani de la naştere (29.XII.1929 – 13.V.2009)*. Chişinău, 2010. 28-92 p.

4. *Gramatica limbii române*[2], I. Bucureşti, 1963.

5. MAYERTHALER, W., FLIEDL, G., WINKLER, Ch. *Infinitivprominenz in europäischen Sprachen*. *Teil* – Die Romania (samt Baskisch). Tübingen, 1993.

6. RÉMI-GIRAUD, Sylvianne. Les Grilles de Procuste: description comparée de l'infinitit en français, grec ancient, allemand, anglais et arabe. În: *L'infinitif*. Lyon, 1988. p. 5-68.

7. SALA, Marius. *Limbi în contact*. Bucureşti, 1997.

8. SECO, R. *Manual de gramática española*. La Habana, 1972.

9. TOGEBY, K. *Dex infinitif successeur de l'infinitif substantive*. Français modern, 1957, 1, p. 1-5.

10. TROST, Pavel. *Balkanismes et judéo-espagnol*. Les études balkaniques tchécoslovaques, IV. Praha, 1972.

11. А. М. ПЕШКОВСКИЙ. *Русский синтаксис в научном освещении*. Москва, 1956.

12. *Балада популарэ*. Кишинэу, 1976.

13. В. Ю. РОЗЕНЦВЕЙГ. *Языковые контакты*. Ленинград, 1972.

14. *Поезия популарэ а обичеюрилор календариче*. Кишинэу, 1975.

15. *Словарь русского языка*[2], IV. Москва, 1984.

BDD-A29162 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:04:23 UTC)